

ŽEMĖS ŪKIO VIEŠŲJŲ GĖRYBIŲ KŪRIMAS VIETOVĖSE SU GAMTINĖMIS AR KITOMIS SPECIFINĖMIS KLIŪTIMIS

Gintarė SIVOLOVAITĖ, Vytauto Didžiojo universitetas, Žemės ūkio akademija, Bioekonomikos plėtros fakultetas,
el. paštas gintare.sivolaite@vdu.lt

Santrauka

Straipsnyje nagrinėjama vietovių su gamtinėmis kliūtimis reikšmė kuriant žemės ūkio viešąsias gėrybes, remiantis mokslinės literatūros analize. Aptariami pagrindiniai gamtiniai apribojimai, tokie kaip kalnuotas reljefas, nederlingas dirvožemis, ekstremalūs klimato reiškiniai ir vandens trūkumas, ribojantys žemės ūkio produktyvumą. Nepaisant to, šios sąlygos prisideda prie viešųjų gėrybių, tokių kaip kraštovaizdžio išsaugojimas, biologinės įvairovės apsauga ir ekosistemų stabilumas, kūrimo. Tyrime analizuojant mokslinius straipsnius, ES politikos dokumentus bei tarptautinių organizacijų šaltinius, nustatyta, kad mažiau intensyvus ūkininkavimas tokiose teritorijose padeda išlaikyti ekologinį balansą, mažina neigiamą poveikį aplinkai ir užtikrina ilgalaikį aplinkosauginį bei socialinį poveikį. Rezultatai išryškina šių vietovių svarbą ne tik gamtinių požiūriu, bet ir kaip kaimo bendruomenių gyvybingumo palaikymo veiksnį. Straipsnyje pabrėžiama ES Bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) paramos reikšmė skatinant tvarias ūkininkavimo praktikas ir užkertant kelią žemių apleidimui. Šios teritorijos, palaikant tradicinį ūkininkavimą, tampa esminiu tvaraus vystymosi elementu.

Reikšminiai žodžiai: tvarumas, biologinė įvairovė, vietovės su gamtinėmis kliūtimis, viešosios gėrybės, kraštovaizdis, žemės ūkis.

Įvadas

Vietovės su gamtinėmis kliūtimis ar kitomis specifinėmis kliūtimis, dar vadinamos mažiau palankiomis ūkininkauti vietovėmis (angl. Less Favourable Areas, LFA), susiduria su reikšmingais socialiniais ir gamtiniais iššūkiais, kurie riboja žemės ūkio veiklą. Pagrindiniai ribojantys veiksniai – nederlingas dirvožemis, kalnuotas reljefas, ekstremalūs klimato reiškiniai ir riboti vandens ištekliai. Be to, šiose vietovėse dažnai pastebimos nepalankios demografinės tendencijos, tokios kaip gyventojų senėjimas ir jaunimo migracija į urbanizuotas vietas, dėl ko kaimo bendruomenės silpnėja, o žemės ūkio sektoriaus gyvybingumo palaikymas tampa vis sudėtingesnis (Dax, Hellegers, 2019). Nepaisant šių iššūkių, ūkininkavimo palaikymas vietovėse su gamtinėmis kliūtimis yra svarbus ne tik vietos ūkininkams, bet ir visai visuomenei. Tradicinis ūkininkavimas šiose vietovėse prisideda prie reikšmingų viešųjų gėrybių kūrimo – biologinės įvairovės išsaugojimo, kraštovaizdžio formavimo ir kaimo bendruomenių gyvybingumo palaikymo (Brouwer ir kt., 2020). Jeigu tokiose teritorijose ūkininkavimas nyktų, išaugtų apleistų žemių plotai, didėtų ekosistemų degradacija ir mažėtų kaimo vietovių socialinis bei ekonominis patrauklumas.

Europos Sąjungos (ES) Bendroji žemės ūkio politika (BŽŪP) pabrėžia ūkininkavimo vietovėse su gamtinėmis kliūtimis svarbą ir skiria joms paramą. Šios paramos tikslas – ūkininkams kompensuoti patiriamus kaštus, skatinti tradicinių ūkininkavimo praktikų išlaikymą ir užtikrinti tvarų šių regionų vystymąsi. Parama skiriama ne tik ekonominiam gyvybingumui palaikyti, bet ir siekiant sušvelninti klimato kaitos padarinius, kurie šiose teritorijose jaučiami itin stipriai. Dėl sudėtingų gamtinių sąlygų būtina užtikrinti ekosisteminių paslaugų išsaugojimą, siekiant palaikyti dirvožemio derlingumą, vandens išteklių balansą ir biologinės įvairovės stabilumą (Shokr et al., 2021).

Remiantis Lomba ir kt. (2017) atliktais tyrimais, tinkamai įgyvendintos paramos priemonės gali padėti išlaikyti tradicinį ūkininkavimą ir užkirsti kelią žemės apleidimui. Tai ypač svarbu siekiant užtikrinti, kad vietovės su gamtinėmis kliūtimis ne tik atliktų gamtos apsaugos funkciją, bet ir išliktų patrauklios vietos bendruomenėms.

Šis straipsnis analizuoja ūkininkavimo vietovėse su gamtinėmis kliūtimis indėlį į žemės ūkio viešųjų gėrybių kūrimą, remiantis moksliniais tyrimais ir literatūros šaltiniais. Aptariama, kokias viešąsias gėrybes užtikrina šiose teritorijose palaikomas ūkininkavimas ir kokį vaidmenį atlieka BŽŪP skatinamos politikos priemonės, siekiant išsaugoti tiek aplinkosauginius, tiek socialinius aspektus.

Tyrimo tikslas – įvertinti ūkininkavimo vietovėse su gamtinėmis kliūtimis reikšmę žemės ūkio viešųjų gėrybių kūrimui.

Išsikeltam tikslui pasiekti sprendžiami šie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti vietovių su gamtinėmis kliūtimis sampratą ir pagrindinius jų bruožus.
2. Apibendrinti mokslinius tyrimus apie tradicinio ūkininkavimo poveikį žemės ūkio viešųjų gėrybių kūrimui vietovėse su gamtinėmis kliūtimis.
3. Įvertinti BŽŪP priemonių reikšmę skatinant ūkininkavimą šiose vietovėse ir užtikrinant viešųjų gėrybių teikimą.

Tyrimų objektas ir metodai

Tyrimo objektas – ūkininkavimo palaikymas vietovėse su gamtinėmis kliūtimis kaip veiksnys, prisidedantis prie žemės ūkio viešųjų gėrybių kūrimo, aplinkos išsaugojimo ir kaimo gyvybingumo palaikymo.

Tyrimo metodai – rengiant šį straipsnį buvo atlikta mokslinės literatūros analizė, siekiant įvertinti ūkininkavimo vaidmenį vietovėse su gamtinėmis kliūtimis. Analizuoti moksliniai straipsniai, ES politikos dokumentai ir oficialūs Lietuvos bei tarptautinių organizacijų šaltiniai. Tyrime nagrinėta, kaip mokslininkai apibrėžia ūkininkavimo ypatumus

šiose vietovėse ir kokį poveikį jis turi viešųjų gėrybių kūrimui. Taip pat vertinta BŽŪP politikos priemonių reikšmė skatinant tvarų ūkininkavimą ir užkertant kelią šių teritorijų apleidimui.

Tyrimų rezultatai ir jų aptarimas

Vietovės su gamtinėmis kliūtimis yra teritorijos, kuriose žemės ūkio veikla susiduria su natūraliais apribojimais, apsunkinančiais ūkininkavimo sąlygas. Tokie apribojimai lemia didesnes ūkininkavimo sąnaudas ir mažesnį produktyvumą, todėl be tinkamos paramos šios teritorijos rizikuoja tapti apleistomis.

Mokslinių šaltinių autoriai (Dax, Hovorka, 2009; Brouwer et al., 2020; Europos Komisija, 2025; FAO, 2013) išskiria keturias pagrindines gamtines kliūtis, kurios riboja ūkininkavimo galimybes šiose vietovėse:

- Kalnuotas reljefas – mechanizuotos žemės ūkio veiklos ribotumas dėl sudėtingo reljefo, reikalaujantis daugiau fizinio darbo ir pritaikytų technologijų (Dax, Hovorka, 2009).
- Dirvožemio kokybė – nederlingas ar erozijai jautrus dirvožemis, kuriam reikalingos papildomos agrarinės intervencijos, siekiant palaikyti produktyvumą (Brouwer et al., 2020).
- Klimato sąlygos – ekstremalūs reiškiniai, tokie kaip sausros, smarkūs vėjai, šalnos ar potvyniai, trumpina vegetacijos laikotarpį ir didina gamybos riziką (Europos Komisija, 2025).
- Vandens trūkumas – sausros ar riboti drėkinimo šaltiniai, apsunkinantys pasėlių augimą ir gyvulininkystės plėtrą (FAO, 2013).

Šios gamtinės kliūtys ne tik mažina žemės ūkio našumą, bet ir didina ekologines problemas, tokias kaip dirvožemio erozija. Pasak Aplinkos apsaugos politikos centro (2019), erozija gali lemti ilgalaikį žemės degradavimą ir sumažinti jos produktyvumą. Steponavičienė (2024) pažymi, kad nederlingas dirvožemis gali ne tik sumažinti derlių, bet ir padidinti ūkininkavimo kaštus, nes būtinos papildomos dirvožemio gerinimo priemonės.

Klimato kaitos poveikis šiose vietovėse tampa vis aktualesnis – temperatūrų svyravimai, dažnesnės sausros ir ekstremalūs orų reiškiniai dar labiau blogina ūkininkavimo sąlygas. Tokiose teritorijose būtina taikyti tvarius ūkininkavimo metodus, tokius kaip drėgmės sulaikymo technologijos, atsparių sausrai augalų veislės bei tinkamos vandens išteklių valdymo strategijos (IPCC, 2021; Rockström et al., 2009).

Nepaisant šių iššūkių, BŽŪP remiamas ūkininkavimas šiose teritorijose yra itin svarbus, nes prisideda prie įvairių viešųjų gėrybių kūrimo:

- Biologinės įvairovės apsaugos – mažesnio intensyvumo ūkininkavimas sudaro palankias sąlygas natūralioms ekosistemoms (Brouwer et al., 2020).
- Kraštovaizdžio ir kultūrinio paveldo išsaugojimo – tradicinės ūkininkavimo praktikos padeda išsaugoti kraštovaizdžio autentiškumą (Dax, Hovorka, 2009).
- Kaimo bendruomenių gyvybingumo palaikymo – ūkininkavimas skatina vietos užimtumą, mažina gyventojų migraciją ir palaiko regionų socialinį stabilumą (Europos Komisija, 2025).

Būtent dėl šių priežasčių ES BŽŪP skatina ūkininkavimo palaikymą vietovėse su gamtinėmis kliūtimis, nes be tinkamos paramos šios teritorijos rizikuoja būti apleistos, o jų teikiamos viešosios gėrybės sumažėtų.

ES BŽŪP politika yra būtina palaikant ūkininkavimą vietovėse su gamtinėmis kliūtimis, nes be jos ūkininkams taptų per sunku vykdyti veiklą šiuose regionuose. Tinkama finansinė parama leidžia išvengti ūkininkavimo mažėjimo, kuris kitaip sukeltų šias pasekmes:

- Apleistos žemės plėtrą ir biologinės įvairovės mažėjimas;
- Kaimo vietovių depopuliacija ir socialinės infrastruktūros nykimas;
- Kultūrinio kraštovaizdžio nykimas, nes nelikus tradicinių ūkininkavimo praktikų, keistųsi regionų kraštovaizdis.

Mokslinėje literatūroje vietovės su gamtinėmis kliūtimis apibūdinamos įvairiais aspektais, atsižvelgiant į jų gamtinius, ekonominius bei socialinius bruožus. Skirtingų autorių pateikiamos sampratos leidžia geriau suprasti šių teritorijų specifiką ir jų ūkininkavimo ypatumus. Lentelėje pateikiamos skirtingos mokslinių šaltinių autorių sampratos apie vietoves su gamtinėmis ar kitomis specifinėmis kliūtimis (žr. 1 lentelę).

Kaip matoma lentelėje, vietovės su gamtinėmis ar kitomis specifinėmis kliūtimis yra teritorijos, kurioms būdingos sudėtingos gamtinės sąlygos, reikšmingai ribojančios žemės ūkio veiklą. Šiose vietovėse ūkininkavimo galimybės priklauso ne tik nuo gamtinių apribojimų, bet ir nuo tinkamai pritaikytų agrarinių, ekonominių ir politinių priemonių, kurios leidžia išlaikyti ūkininkavimo tęstinumą.

Nacionalinė mokėjimo agentūra (2023) pabrėžia, kad kalnuotas reljefas, prastas dirvožemis ir nepalankūs klimato veiksniai sukuria didelius apribojimus ūkininkavimui, todėl be papildomos paramos ūkininkavimas tampa sunkiai įmanomas. Unc ir kt. (2021) išskiria gamtinius apribojimus, tokius kaip uolėtas reljefas ar šaltas klimatas, kurie ne tik apsunkina ūkininkavimo procesus, bet ir didina investicijų į infrastruktūrą poreikį. Pasaulio išteklių institutas (2025) akcentuoja, kad tokiose teritorijose dažnai pasireiškia ekstremalios sąlygos, tokios kaip dirvožemio erozija ar potvyniai, kurios dar labiau riboja tvartos žemdirbystės galimybes.

A. Rodziewicz ir J. Dice (2020) pažymi, kad sausros ir stiprūs vėjai yra vieni pagrindinių veiksnių, mažinančių derlingumą ir didinančių gamybos sąnaudas. Tai ypač aktualu vietovėms su gamtinėmis kliūtimis, kur natūraliai mažesnis dirvožemio derlingumas dar labiau sustiprina neigiamą šių klimato reiškinių poveikį. Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacija (FAO, 2013) analizuoja specifinius ūkininkavimo iššūkius kalnuotose ir pelkėtose teritorijose, kuriose būtinos individualiai pritaikytos agrarinės strategijos, siekiant užtikrinti tvarų ūkininkavimą ir išvengti šių vietovių apleidimo.

1 lentelė. Vietovių su gamtinėmis ar kitomis specifinėmis kliūtimis samprata

Table 1. The concept of less favoured areas and other specific constraints

Autorius (metai) <i>Author (year)</i>	Samprata <i>Concept</i>
Nacionalinė mokėjimo agentūra (2023) <i>National Payment Agency (2023)</i>	Vietovės, kuriose žemės ūkio veikla apribota dėl gamtinių sąlygų, pavyzdžiui, kalvotas kraštovaizdis, mažai derlinga žemė ar nepalankūs klimato reiškiniai. <i>Areas where agricultural activity is limited by natural conditions, such as mountainous terrain, poor soil, or adverse climatic conditions.</i>
Unc ir kt. (2021) <i>Unc et al. (2021)</i>	Vietovės, kuriose natūralios sąlygos, tokios kaip akmenuota žemė ar atšiaurus klimatas, apsunkina ūkininkavimą ir reikalauja papildomų išteklių infrastruktūrai gerinti. <i>Areas where natural conditions, such as stony land or harsh climate, make farming difficult and require additional resources for infrastructure improvement.</i>
Pasaulio išteklių institutas (2025) <i>World Resources Institute (2025)</i>	Regionai, kuriuose gamtiniai iššūkiai, pavyzdžiui, dirvožemio erozija ar dažni potvyniai, riboja galimybes vykdyti tvarią žemės ūkio veiklą. <i>Regions where natural challenges, such as soil erosion or frequent floods, limit the ability to conduct sustainable agricultural practices.</i>
Rodziewicz ir Dice (2020)	Vietovės, kuriose gamtinės sąlygos, tokios kaip sausros ar stiprūs vėjai, tampa pagrindiniu derliaus mažėjimo ir didesnių gamybos išlaidų veiksnium. <i>Areas where natural conditions, such as droughts or strong winds, become key factors in reduced yields and higher production costs.</i>
Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) (2013)	Sudėtingomis gamtinėmis sąlygomis pasižyminčiose teritorijose, pavyzdžiui, kalnų ar drėgnų žemių regionuose, žemės naudojimas yra ribotas, todėl efektyviam ūkininkavimui būtinos specializuotos agronominės priemonės. <i>Areas with complex natural conditions, such as mountainous or wetland regions, where land use is limited and specialized agronomic measures are needed for effective farming.</i>
Europos komisija (2025) <i>European Commission (2025)</i>	Tai vietovės, kuriose dėl gamtinių iššūkių sudėtingiau užtikrinti produktyvų ūkininkavimą ir reikalingi papildomi sprendimai veiklos efektyvumui didinti. <i>These are areas where natural challenges make it more difficult to ensure productive farming, and additional solutions are needed to enhance operational efficiency.</i>

Šių autorių įžvalgos parodo, kad gamtiniai apribojimai kelia didelius iššūkius žemės ūkiui, tačiau tinkamai palaikomas ūkininkavimas gali padėti švelninti neigiamą jų poveikį. Svarbu pažymėti, kad ne pačios vietovės su gamtinėmis kliūtimis kuria viešąsias gėrybes, o būtent tradicinio ūkininkavimo palaikymas jose leidžia išsaugoti biologinę įvairovę, kraštovaizdžio estetiką ir prisidėti prie klimato kaitos švelninimo.

Kadangi ūkininkavimas tokiose vietovėse yra ekonomiškai sudėtingesnis, BŽŪP numato finansines kompensacijas ir paramos mechanizmus, skirtus užtikrinti ūkininkavimo tęstinumą šiuose regionuose. Tinkamai pritaikytos politikos priemonės padeda kompensuoti ūkininkų patiriamas išlaidas, skatinti tvarią ūkininkavimo praktiką ir užtikrinti viešųjų gėrybių teikimą visuomenei. Be šios paramos didėtų apleistų žemių plotai, mažėtų kaimo gyventojų skaičius, o viešosios gėrybės, kurias teikia tradicinis ūkininkavimas, reikšmingai sumenkėtų.

Kadangi šios priemonės glaudžiai siejasi su viešųjų gėrybių kūrimu žemės ūkio sektoriuje, svarbu apžvelgti žemės ūkio viešųjų gėrybių koncepciją. Viešosios gėrybės – tai naudos, kurias visuomenei teikia tam tikra veikla, tačiau jos nėra tiesiogiai įkainojamos rinkoje ir dažnai reikalauja valstybės reguliavimo ar paramos (Vaznonis ir kt., 2015).

Žemės ūkio viešosios gėrybės apima:

- Kraštovaizdžio išsaugojimas – dėl mažesnio intensyvumo ūkininkavimo vietovėse su gamtinėmis kliūtimis išlieka natūralūs ir kultūriniai kraštovaizdžiai.
- Biologinės įvairovės palaikymas – mažiau intensyvi žemėnauda sudaro sąlygas išlikti retoms augalų ir gyvūnų rūšims.
- Dirvožemio ir vandens kokybės gerinimas – tausojant dirvožemį ir mažinant cheminių medžiagų naudojimą, išsaugomi ekosistemų procesai.
- Klimato kaitos švelninimas – žolynų, miškų ir tvaraus ūkininkavimo praktikos padeda sugerti CO₂ ir mažinti aplinkos taršą.

Vietovėse su gamtinėmis kliūtimis viešųjų gėrybių teikimas yra ypač reikšmingas, nes mažiau intensyvus ūkininkavimas natūraliai palaiko aplinkosauginius ir kraštovaizdžio išsaugojimo procesus. Tačiau šių gėrybių teikimas nėra savaime suprantamas – kadangi jos neturi tiesioginės rinkos kainos, jų išsaugojimas priklauso nuo viešosios politikos priemonių.

Tam, kad ūkininkai galėtų išlaikyti tvarias ūkininkavimo praktikas, BŽŪP numato subsidijas, agrarinės aplinkosaugos programas ir tvaraus ūkininkavimo skatinimo iniciatyvas (Lomba et al., 2017). Šios priemonės kompensuoja papildomas ūkininkavimo sąnaudas, ūkininkams padeda prisitaikyti prie gamtinių apribojimų ir skatina ilgalaikį viešųjų gėrybių teikimą. Nors žemės ūkio veikla gali prisidėti prie kaimo vietovių gyvybingumo palaikymo, kultūrinio paveldo išsaugojimo ir socialinės vienybės, intensyvus ūkininkavimas gali turėti ir neigiamų pasekmių. Didėjantis cheminių trąšų ir pesticidų naudojimas gali lemti dirvožemio degradaciją, vandens taršą ir biologinės įvairovės nykimą. Todėl būtina siekti pusiausvyros tarp žemės ūkio gamybos didinimo ir aplinkosauginių tikslų įgyvendinimo (Vaznonis, 2010; Vanni, 2014).

Toliau pateiktoje lentelėje apibendrinamos skirtingų autorių ir institucijų įžvalgos apie žemės ūkio viešąsias gėrybes vietovėse su gamtinėmis kliūtimis (žr. 2 lentelę).

Lentelėje pateikti duomenys rodo, kad vietovėse su gamtinėmis kliūtimis tradicinio ūkininkavimo palaikymas yra esminis veiksnys viešųjų gėrybių išsaugojimui. F. Brouwer ir kt. (2020) pabrėžia biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio svarbą, teigdami, kad mažiau intensyvus ūkininkavimas prisideda prie natūralių ekosistemų stabilumo. A. Lomba ir kt. (2017) akcentuoja, kad agrarinės aplinkosaugos priemonės yra būtinos tradiciniam ūkininkavimui išlaikyti ir apleistų

žemių plėtrai mažinti. FAO (2013) išskiria klimato kaitos švelninimą ir kultūrinio kraštovaizdžio apsaugą, nes mažiau intensyvus ūkininkavimas padeda išsaugoti anglies sandėlius dirvožemyje bei mažina CO₂ emisijas. T. Dax ir G. Hovorka (2009) pabrėžia, kad ūkininkavimas šiose vietovėse atlieka ir socialinį vaidmenį, nes prisideda prie vietos bendruomenių stiprinimo ir kaimo gyvybingumo palaikymo. Europos Komisija (2025) akcentuoja, kad BŽŪP parama yra būtina, siekiant užtikrinti ekonominį vietovių su gamtinėmis kliūtimis gyvybingumą ir sumažinti regioninius skirtumus. Be šios paramos ūkininkavimas tokiose teritorijose būtų ekonomiškai neperspektyvus, o viešosios gėrybės, kurias jis teikia, reikšmingai sumenkėtų.

2 lentelė. Žemės ūkio viešųjų gėrybių analizė vietovėse su gamtinėmis kliūtimis

Table 2. Analysis of agricultural public goods in less favoured areas

Autorius (metai) <i>Author (year)</i>	Analizuotos žemės ūkio viešosios gėrybės <i>Analyzed agricultural public goods</i>	Pagrindinės išvalgos <i>Key insights</i>
Brouwer ir kt. (2020) <i>Brouwer et. al. (2020)</i>	Biologinė įvairovė ir kraštovaizdis <i>Biodiversity and landscape</i>	Vietovėse, kuriose gamtinės sąlygos apsunkina ūkininkavimą, dažnai vyrauja mažiau intensyvi žemės ūkio veikla, prisidedanti prie biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio išsaugojimo. <i>In areas where natural conditions hinder farming, less intensive agricultural practices are often prevalent, contributing to the preservation of biodiversity and landscape.</i>
Lomba ir kt. (2017) <i>Lomba et. al. (2017)</i>	Agrarinės aplinkosaugos priemonės <i>Agricultural environmental measures</i>	Agrarinės aplinkosaugos priemonės tokiuose regionuose gali padėti išlaikyti tradicinius ūkininkavimo būdus ir sumažinti nenaudojamų žemės plotų plėtrą. <i>Agricultural environmental measures in such regions can help maintain traditional farming practices and reduce the expansion of unused land areas.</i>
FAO (2013)	Klimato kaitos švelninimas ir kultūrinio kraštovaizdžio išsaugojimas <i>Climate change mitigation and cultural landscape preservation</i>	Kalnuotuose kraštuose mažiau intensyvus ūkininkavimas ne tik palaiko kraštovaizdžio autentiškumą, bet ir prisideda prie anglies dioksido sugėrimo, padedant mažinti klimato kaitos poveikį. <i>In mountainous areas, less intensive farming not only maintains the authenticity of the landscape but also contributes to carbon dioxide sequestration, helping to mitigate the effects of climate change.</i>
Dax ir Hovorka (2009) <i>Dax and Hovorka (2009)</i>	Kraštovaizdis ir socialinė vienybė <i>Landscape and social cohesion</i>	Tokiose vietovėse žemės ūkis dažnai atlieka ir socialinį vaidmenį – jis palaiko vietos bendruomenes bei prisideda prie kraštovaizdžio išsaugojimo ir jo estetiškos vertės didinimo. <i>In such areas, agriculture often plays a social role – it supports local communities and contributes to the preservation of the landscape and the enhancement of its aesthetic value.</i>
Europos Komisija (2025) <i>European Commission (2025)</i>	Tvaraus ūkininkavimo skatinimas <i>Promotion of sustainable farming</i>	Europos Sąjungos BŽŪP parama šioms teritorijoms siekiama užtikrinti ūkininkavimo tęstinumą, padėti ūkininkams prisitaikyti prie gamtinių iššūkių ir mažinti ekonominius skirtumus tarp regionų. <i>The European Union CAP support for these areas aims to ensure the continuity of farming, help farmers adapt to natural challenges, and reduce economic disparities between regions.</i>

Apibendrinant, viešųjų gėrybių teikimas vietovėse su gamtinėmis kliūtimis priklauso nuo trijų pagrindinių veiksnių:

- Natūralios sąlygos – nors tam tikros teritorijos turi aplinkosaugos potencialą, tačiau be žmogaus veiklos jos gali tapti apleistos ir nesugebėti teikti viešųjų gėrybių. Tradicinis ūkininkavimas šiose teritorijose padeda išlaikyti ekosistemų balansą ir gamtinį paveldą.

- Finansinė parama – kadangi ūkininkavimas tokiomis sąlygomis yra ekonomiškai sudėtingesnis, BŽŪP parama kompensuoja papildomas išlaidas ir skatina tradicinių ūkininkavimo metodų išlaikymą.

- Tinkamos politikos priemonės – agrarinės aplinkosaugos programos, subsidijos ir kiti mechanizmai leidžia išlaikyti tvarų ūkininkavimą bei užtikrinti ilgą viešųjų gėrybių kūrimą.

Todėl BŽŪP politikos priemonės yra esminis įrankis, užtikrinantis, kad šiose vietovėse būtų išlaikytas ūkininkavimas, kuris prisideda prie kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo, kaimo gyvybingumo palaikymo ir ekosistemų stabilumo. Be šios paramos šios teritorijos rizikuotų tapti apleistos, o jų teikiamos viešosios gėrybės būtų smarkiai sumažėjusios.

Išvados

1. Vietovės su gamtinėmis kliūtimis pasižymi specifiniais gamtiniais iššūkiais, tokiais kaip kalnuotas reljefas, nederlingas dirvožemis, ekstremalūs klimato reiškiniai ir vandens trūkumas. Tinkamai palaikomas ūkininkavimas šiose vietovėse ne tik padeda išvengti jų apleidimo, bet ir prisideda prie biologinės įvairovės apsaugos, kraštovaizdžio išsaugojimo bei ekosistemų stabilumo.

2. Ūkininkavimas vietovėse su gamtinėmis kliūtimis prisideda prie kaimo gyvybingumo palaikymo, senųjų papročių ir tradicijų išsaugojimo, taip pat mažina gyventojų migraciją į urbanizuotas vietas.

3. BŽŪP politika ir finansinė parama yra esminiai veiksniai, užtikrinantys viešųjų gėrybių teikimą šiose teritorijose. Be tinkamos paramos ūkininkavimas vietovėse su gamtinėmis kliūtimis taptų ekonomiškai neperspektyvus, o jų teikiamos viešosios gėrybės reikšmingai sumažėtų.

4. Specifiniai ūkininkavimo iššūkiai vietovėse su gamtinėmis kliūtimis apima mažesnę žemės derlingumą, klimato sąlygų ekstremalumą, trūkumą vandens išteklių ir sudėtingą infrastruktūrą, o tai kelia papildomas išlaidas ūkininkams.

Literatūra

1. Aplinkos apsaugos politikos centras. (2019). Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 metų programos įtakos gamtinei aplinkai analizė ir aplinkosauginių rodiklių identifikavimas 2016–2018 metais: Galutinė ataskaita.
2. Brouwer, F., Thoyer, S., Berriet-Sollic, M., & Dwyer, J. (2020). European agricultural policy and sustainability: What future for less favoured areas? *Agricultural Systems*, 183, 102881. <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2020.102881>
3. Dax, T., & Hovorka, G. (2009). Mountain farming support in Austria. *European Journal of Agricultural Studies*, 7(3), 45–60.
4. Europos Audito Rūmai. (2018). Kova su dykumėjimu ES: didėjanti grėsmė, kuriai sumažinti reikia imtis daugiau veiksmų (Specialioji ataskaita Nr. 33). Prieiga per internetą: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR18_33/SR_DESERTIFICATION_LT.pdf (žiūrėta 2025 01 29).
5. Europos Komisija. 2023. BŽŪP parama padeda išlaikyti ūkininkavimą vietovėse su gamtinėmis kliūtimis. Prieiga per internetą: <https://www.ukininkopatarejas.lt/naujienos/bzup-parama-padede-islaikyti-ukininkavima-vietovese-su-gamtinomis-kliutimis-rodo-naujausias-tyrimas> (žiūrėta 2025 01 30).
6. Europos Komisija. (2025). Gamtinės ar kitokios specifinės su vietove susijusios kliūtys. Prieiga per internetą: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/additional-schemes/anc-payment_lt (žiūrėta 2025.01.30)
7. Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacija (FAO). (2013). Mountain farming is family farming: A contribution from mountain areas to the International Year of Family Farming 2014. Prieiga per internetą: <https://www.fao.org/3/i3480e/i3480e.pdf> (žiūrėta 2025 02 01)
8. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2021). *Climate change 2021: The physical science basis*. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press.
9. Lomba, A., Strohbach, M., Jerrentrup, J. S., Dauber, J., Klimek, S., & McCracken, D. I. (2017). Making the best of both worlds: Can high-resolution agricultural administrative data support the assessment of high nature value farmlands across Europe? *Ecological Indicators*, 72, 118–130. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2016.08.008>
10. Nacionalinė mokėjimo agentūra. (2023). Priemonės vietovėms su gamtinėmis kliūtimis taisyklės. Prieiga per internetą: <https://nma.lrv.lt/lt/naujienos/patvirtintos-priemones-vietoves-su-gamtinomis-ar-kitomis-specifinemis-kliutimis-taisykles> (žiūrėta 2025 02 01).
11. Rodziejewicz, A., & Dice, J. (2020). Drought risk to the agriculture sector. *Economic Review*, 105(2), 69–93. Prieiga per internetą: <https://www.kansascityfed.org/Economic%20Review/documents/8186/v105n2rodziejewiczdice.pdf> (žiūrėta 2025 02 03).
12. Shokr, M. S., Abdellatif, M. A., El Baroudy, A. A., Elnashar, A., Ali, E. F., Belal, A. A., Attia, W., Ahmed, M., Aldosari, A. A., Szantoi, Z., Jalhoum, M. E., & Kheir, A. M. S. (2021). Development of a spatial model for soil quality assessment under arid and semi-arid conditions. *Sustainability*, 13(5), 2893. <https://doi.org/10.3390/su13052893>
13. Steponavičienė, V. (2024). Žemės, maisto ūkio, žuvininkystės ir kaimo plėtros mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros 2023–2027 metų programa. Vytauto Didžiojo universitetas, Žemės ūkio akademija.
14. Unc, A., Altdorff, D., Abakumov, E., Adl, S., Baldursson, S., Bechtold, M., & kt. (2021). Expansion of agriculture in northern cold-climate regions: A cross-sectoral perspective on opportunities and challenges. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 5, 663448. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2021.663448> .
15. Vanni, F. (2014). *Agriculture and public goods: The role of collective action*. Springer.
16. Vaznonis, B. (2010). Žemės ūkio viešųjų gėrybių teikimo reguliavimas ekonominės vertės pagrindu. *Vadybos mokslas ir studijos - kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 20(1), 154–162.
17. Vaznonis, B., Petroliūnaitė, V., & Novikova, A. (2015). Ūkininkavimo didelės gamtinės vertės teritorijose teikiamų viešųjų gėrybių ekonominės vertės nustatymas. Prieiga per internetą: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/747be383-cc9b-4136-b4f4-543879d5ba9b/content> (žiūrėta 2025 02 05)
18. Pasaulio išteklių institutas. (2025). The causes and effects of soil erosion, and how to prevent it. Prieiga per internetą: <https://www.wri.org/insights/causes-and-effects-soil-erosion-and-how-prevent-it> (žiūrėta 2025 02 05)

PROVISION OF AGRICULTURAL PUBLIC GOODS IN LESS FAVOURED AREAS

Abstract

The article examines the significance of areas with natural constraints in creating agricultural public goods, based on a scientific literature analysis. It discusses key natural limitations, including mountainous terrain, poor soil quality, extreme climate events, and water scarcity, which restrict agricultural productivity. However, these conditions contribute to the provision of public goods such as landscape preservation, biodiversity conservation, and ecosystem stability. Through an analysis of scientific articles, EU policy documents, and international organization sources, the study finds

that less intensive farming in these areas helps maintain ecological balance, reduces negative environmental impacts, and supports the creation of vital public goods. The findings highlight the importance of these territories from both natural and social perspectives, emphasizing their role in sustaining rural communities. The article underscores the critical role of the EU Common Agricultural Policy (CAP) in promoting sustainable farming practices and preventing land abandonment. These areas, supported by traditional farming, emerge as key contributors to sustainable development.

Keywords: Less favoured areas with natural handicaps, agriculture, public goods, biodiversity, landscape, sustainability.